

מה יכול להיחשב 'ניצחון מוחלט'?

מאת אל"מ (מיל') שי שבתאי

מבט מבס"א, מס' 2,267, 7 במרץ 2024

תקציר: ניצחון והכרעה חד הם, והם מהווים את יסוד המפתח בתורת הביטחון הלאומי. בשנים האחרונות נשחק יסוד זה, וה-7 באוקטובר החזיר אותו למרכז העיסוק הביטחוני. ניתן להגדיר ארבעה סוגים של ניצחון: טקטי - היכולת של יחידות צה"ל לשלול את יכולת הלחימה של האויב; האופרטיבי - היכולת של הדרג האופרטיבי לפרק את המערכת הלוחמת העומדת מולו, מה שקורה כעת בעזה; אסטרטגי (או של רמת האסטרטגיה הצבאית) - היכולת להסיר את האיום הצבאי לשנים רבות קדימה; והרבתי (או של רמת האסטרטגיה הלאומית) - הניצחון הצבאי מוביל לשינוי מן היסוד של תמונת המצב האסטרטגית (שלום, משטר אחר). נראה כי 'הניצחון המוחלט' עליו מדברים בהקשר עזה הנו ניצחון אסטרטגי, שבהינתן חיבור נכון בין מהלכים צבאיים למהלכים אזרחיים וכלכליים עמוקים יוכל להביא לשקט ביטחוני יחסי של עשור ואולי יותר.

ניצחון והכרעה חד הם. לאורך השנים נעשו ניסיונות להבחין ביניהם: למשל, שניצחון הוא טקטי והכרעה היא אופרטיבית ואסטרטגית; או שניצחון הוא התוצאה והכרעה היא התהליך. למילה ניצחון יש דימוי עממי יותר ואילו להכרעה מקצועי יותר, אבל בהסתכלות על שני הדיונים ניכר שהם חופפים. השימוש בשתי המילים נעשה על-פי צרכיו ודימויו של המשתמש.

הכרעה/ניצחון הוא אחד מארבעת היסודות של תורת הביטחון הלאומי (יחד עם הרתעה, הרתעה והתגוננות), אבל למעשה הוא החשוב ביותר, כי הוא תוצאתו המיטבית היחידה של המערכה הצבאית. בשלושת העשורים האחרונים – מאז מבצע דין וחשבון ב-1993 - השתבש הדיון התורתי על הפעלת הכוח במערכות צבאיות: ההרתעה הפכה להיות התוצאה הרצויה של מערכה צבאית, ואילו ההכרעה/ניצחון נדחקה ונעלמה כיעד הרצוי.

ברקע לדחיקת ההכרעה/ניצחון על-ידי ההרתעה עמדו מספר מגבלות, שמדינת ישראל וצה"ל השיתו על עצמם בהפעלת הכוח: הפחתת האבדות בקרב חיי חיילי צה"ל והימנעות ככל הניתן מתמרון קרקעי; הפחתת האבדות כתוצאה מפגיעת טילים ורקטות בעורף האזרחי, ומנגד, התבססות על ההגנה האקטיבית ככזו שמרחיקה לכאורה את הצורך במענה ארוך טווח לאתגרים; הקטנת הנזק האגבי כתוצאה מהצורך לנהל לחימה בתוך מרחב אורבני צפוף; הרצון לצמצם את הביקורת הבינלאומית על ישראל בשל דרך התנהלותה הצבאית; אי-הרצון להחזיק לאורך זמן בשטחים שאינם חלק ממדינת ישראל

כלקח מהשהייה הארוכה בלבנון; ההתרחקות מהצורך לתת מענה אזרחי לצרכי האוכלוסייה והעלות במשאבים ובקשב של מאמץ כזה; ועוד. גם השימוש שנעשה בצה"ל בשנים האחרונות במושג 'ניצחון' לא כיוון לאותו ניצחון/הכרעה, שיוגדרו להלן, אלא לשיפור משמעותי של ההרתעה.

ההנחה שישראל יכולה להתבסס על רצף של מערכות הרתעה ('סבבים') ולא להידרש להכרעה התנפצה באופן כואב ביותר ב-7 באוקטובר 2023. נדרשה מכה קשה לביטחון הלאומי כדי לשוב ולהסתכל על תורת הביטחון ולגלות מחדש את יסוד ההכרעה/ניצחון. משהובן, כי אנו נדרשים במערכה הנוכחית וקרוב לוודאי גם במערכות העתידיות להשיג ניצחון, עלה הצורך לחדש את הדיון על מה הוא ניצחון.

הניצחון מתקיים בכל אחת מארבע רמות הביטחון הלאומי: הטקטית, האופרטיבית, האסטרטגית-הצבאית והאסטרטגית-הלאומית.

הניצחון הטקטי הוא היכולת של יחידות צה"ל להשמיד בקרב את כוחות האויב ולשלוט על שטח באופן, ששולל את היכולת של יחידות האויב להילחם כמסגרות צבאיות וכפועל יוצא להשפיע על תמונת המלחמה. הניצחון הטקטי הוא ההישג שאליו מכוון המעשה הצבאי וכפועל יוצא המקצוע הצבאי. אין מדובר בהשמדה מוחלטת של כל חיילי - או במקרה של ארגוני טרור פעילי - האויב אלא לשבירת יכולתם להילחם כארגון או כמסגרת לוחמת. ניצחון טקטי הוא פעולה צבאית המהווה אמצעי להשגת יעדים רחבים יותר. אין משמעותו שמתא השטח שבו הושג הניצחון, נעלמו כל האיומים על כוחותינו או על העורף.

הניצחון האופרטיבי הוא היכולת של הדרג האופרטיבי של צה"ל - לרוב הפיקוד המרחבי הפועל בזירת מבצעים - לפרק את המערכת הלוחמת העומדת מולו. במצרך של קרבות - לרוב נדרשים עשרות רבות - שבהם מושגים ניצחונות טקטיים ומושגת שליטה על תאי שטח, מצליח הכוח הלוחם המשולב של צה"ל להפוך את המערכת הצבאית של האויב ללא מתפקדת. זאת, באופן שמונע ממנה להשיג יעדים אסטרטגיים בדרך צבאית או לשלול מצה"ל את היכולת להשיג יעדים כאלו. ניצחון אופרטיבי הושג במלחמת ששת הימים, ואילץ את מצרים וסוריה לתהליך שיקום צבאי, שהביא אותם לצאת למלחמה נוספת - בתנאי פתיחה משופרים מבחינתם של הפתעה צבאית - כעבור שש שנים. במלחמה הנוכחית אין זה אומר שאיום הגרילה והטרור הוסר, אך יכולתו להסב נזק - בעיקר לעורף האזרחי בישראל - יורדת פלאים. ניתן להגיד שברוב שטחי רצועת עזה כבר השיג צה"ל ניצחון אופרטיבי, והשלמתו תלויה בהחלטת ישראל להילחם בחלקים המצומצמים הנוותרים (רפיח, חלק ממחנות המרכז).

הניצחון האסטרטגי או הניצחון של האסטרטגיה-הצבאית הוא היכולת להסיר את האיום הצבאי של האויב במרחב הלחימה לשנים רבות קדימה. ניצחון זה מושג על-ידי המשך המבצעים הצבאיים לאחר הניצחון האופרטיבי על מנת להחליש את לחימת הגרילה והטרור של האויב עד להפסקתה/הורדתה להיקפים של אירועים בודדים. הניצחון האסטרטגי מצריך גם שינוי יסודי של תמונת המצב בשטח: לנתק בין פעילי הגרילה והטרור מתמיכתה של האוכלוסייה; לבודד את המרחב מהיכולת להחזיר אליו אמצעי לחימה חדשים ומימון באופן שלא יאפשר לפעילי הגרילה והטרור להשתקם; ולהביא להתרחקות של פעילים זוטרים או תומכים מפעילי הטרור המרכזיים כדי להקטין משמעותית את יכולת הלחימה בהובלתם.

שינוי כזה של המצב בשטח מחייב גם צעדים שהם מעבר ללחימה הצבאית, למשל, שיקום התשתית הכלכלית והאזרחית עבור האוכלוסייה שאינה עוסקת בטרור; הסכמת מדינות שכנות ושותפים נוספים לחסום נתיבי הברחה של אמצעי לחימה וערוצי העברת

כספים לשטח; והסדרת ממשל מקומי שיספק את הצרכים האזרחיים והכלכליים של האוכלוסייה ויפתח אותם. ניצחון אסטרטגי מסוג זה הושג ב-2004 בתום האינתיפאדה השנייה, והבטיח שקט יחסי לכעשור.

הניצחון הרבתי או הניצחון של אסטרטגיית הביטחון הלאומי הנו מצב שבו הניצחון הצבאי מוביל לשינוי מן היסוד של תמונת המצב האסטרטגית של מדינת ישראל. ניצחון רבתי יכול לנבוע מרצונה של הנהגת הצד השני לשנות מן היסוד את גישתה העוינת כלפי מדינת ישראל ולחתום איתה על הסכמי שלום המובילים לסיום הסכסוך הצבאי. ניצחון רבתי כזה – יש היאמרו הדדי – הושג עם מצרים כחמש שנים לאחר מלחמת יום כיפור.

סוג אחר של ניצחון רבתי הוא מצב בו שליטת צה"ל בשטח בעקבות הניצחון הצבאי וכישלון השלטון הקודם במלחמה מוביל לשינוי משטרי באופן היוצר התנהלות לאומית אחרת. הדוגמאות ההיסטוריות הקלאסיות לשינוי כזה הן גרמניה ויפן לאחר מלחמת העולם השנייה. ישראל חוללה ניצחון מסוג זה ברמת הגולן בעת החלת הריבונות על השטח ב-1981.

סוג נוסף של ניצחון רבתי נובע מפירוק מוחלט של גורמי הטרור ושילוב התנועה הפוליטית שלהם בתוך המדינה, כפי שקרה במלאיה – חלק ממלזיה – בשנות החמישים ועם המורדים הטמילים בסרילנקה ב-2009.

ניצחון רבתי אינו יכול להיות מושג רק בדרכים צבאיות: הוא מחייב גישה הסכמית, שיקום כלכלי ואזרחי עמוק ומתמשך ומנגנוני שליטה ביטחונית ושיטור קבועים היוצרים חוק וסדר ומקובלים על האוכלוסייה.

אז מה זה 'ניצחון מוחלט'? בשבועות האחרונים משתמשים בישראל במונח זה. יש לנתחו לאור ארבעת סוגי הניצחונות שתוארו. כמובן שניצחון טקטי אינו יכול להוביל למצב כזה, ונדרש לעבור לרמות הבאות.

ניצחון אופרטיבי אינו יכול להיות 'מוחלט', משום שמשמעותו הוא החלשה מהותית של יכולת ההיזק הצבאית של האויב, אך לאורך זמן זה יכול להמשיך להילחם במאפיינים של גרילה או של טרור. מדינת ישראל חותרת – כחלק מיעדי המלחמה – להחזרת כלל התושבים לעוטף ויצירת מצב של ביטחון מוחלט לאורך זמן. יעד זה אינו יכול להתמלא רק באמצעות ניצחון אופרטיבי.

ניצחון רבתי בעזה משמעותו מהלך ארוך של מספר שנים עד ליצירת השינוי הבסיסי, שבמסגרתו צה"ל ממשיך לפגוע בפעילי הגרילה והטרור עד להכנעתם; מוקמת רשות אזרחית עם כוחות שיטור אפקטיביים, שהיא גם בעלת יכולת משילות אזרחית, כלכלית ואכיפתית, וגם מגלה גישה בסיסית של קיום בצוותא עם ישראל; ולמאמצים אלו ניתנת מעטפת בינלאומית ואזורית משמעותית, שתומכת את ההקמה והפעולה האפקטיבית של הרשות האזרחות ואת התיאום העדין והמורכב בינה לבין הפעילות הצבאית של ישראל. מדובר בתהליך מורכב, שקיים ספק להיתכנותו המעשית. מורכב עוד יותר יהיה לחברו למהלך אזרחי ומדיני ביהודה ושומרון ולהסדר מדיני, שיביא להקמת ישות (מדינה פלסטינית) אחת בשני האזורים במקביל.

לאור זאת נראה כי 'ניצחון מוחלט' סביר יותר שיגיע בדמות ניצחון אסטרטגי. במסגרת זו פעילות צבאית ישראלית, שתמשיך את הלחימה לדיכוי פעילי הגרילה והטרור, לצד פעילות אזרחית נרחבת – על-ידי ממשל אזרחי מקומי עם כוחות שיטור אפקטיביים מספיק וגיבוי כלכלי ואזרחי בינלאומי ואזורי יובילו בשנים הקרובות לייצוב מחדש של המצב ברצועת עזה ללא שליטת חמאס עליה. במצב זה ניתן יהיה להבטיח שקט יחסי לשנים רבות: עשור ויותר. עם זאת, לא ניתן יהיה להבטיח את השקט מעבר לכך, משום

שהעדר שינוי מן היסוד במצב בשטח סביר שיוביל לשחיקה לאורך זמן בשקט הביטחוני ולהיווצרות מחדש של אתגרים לישראל, כפי שקרה ביהודה ושומרון לאחר עשור יחסי של שקט ובעיראק היציבה יחסית לאחר נסיגת ארצות הברית בסוף 2011.

אל"מ (מיל') שי שבתאי הוא חוקר בכיר במרכז בס"א, מומחה לביטחון לאומי, תכנון אסטרטגי ותקשורת אסטרטגית. אסטרטג בתחום הגנת הסייבר ויועץ לחברות מובילות בישראל. שי עומד לסיים את הדוקטורט שלו באוניברסיטת בר-אילן.